

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

БАБАНІН С.В., кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.346

ОБ'ЄКТ ПОРУШЕННЯ ЧИННИХ НА ТРАНСПОРТІ ПРАВИЛ

Визначено основний безпосередній та додаткові обов'язкові безпосередні об'єкти порушення чинних на транспорті правил (ст. 291 КК України). Надано визначення понять «безпека руху транспорту», «безпека експлуатації транспорту».

Ключові слова: кримінальна відповідальність, об'єкт злочину, чинні на транспорті правила.

Определены основной непосредственный и дополнительные обязательные непосредственные объекты нарушения действующих на транспорте правил (ст. 291 УК Украины). Даны определения понятий «безопасность движения транспорта», «безопасность эксплуатации транспорта».

Ключевые слова: уголовная ответственность, объект преступления, действующие на транспорте правила.

Identified major direct and additional mandatory direct objects of infringement of existing transport rules (article 291 of the Criminal Code of Ukraine). Provides definitions of the terms «traffic safety», «transport operation safety».

Keywords: criminal responsibility, object of crime, operating in transport rules.

Дослідження об'єкта злочину посідає важливе місце в теорії кримінального права та є першочерговим у практиці застосування кримінального закону. Поглиблене вивчення проблеми об'єкта допомагає з'ясувати соціальну і правову сутність та характер і ступінь будь-якого суспільно небезпечного посягання, у тому числі й злочинного. Визначення об'єкта злочину, в першу чергу, дає можливість правильно кваліфікувати, відмежувати від інших злочинів та найбільш повно розкрити соціально-правовий зміст, юридичні якості злочину. Все це врешті-решт дозволяє правильно визначитися з кримінальною відповідальністю та призначенням справедливого покарання. Чітке визначення об'єкта злочину також сприяє точному встановленню його місця у системі Особливої частини КК України.

24 вересня 2008 р. законодавець вніс зміни до диспозиції ст. 291 КК [1] і передбачив у ній відповідальність не лише за порушення чинних на транспорті правил, що забезпечують рух, а й за порушення правил, норм і стандартів виготовлення, переобладнання, ремонту транспортних засобів, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки. Проте сьогодні у теорії кримінального права не знайшли достатнього відображення питання визначення об'єкта порушення чинних на транспорті правил з урахуванням внесених до ст. 291 КК змін.

Проблема об'єкта злочину в теорії кримінального права не є новою. Перші дослідники об'єктом злочину визнавали суб'єктивні права особи (А. Фейєрбах), норми права в їх реальному бутті (М.С. Таганцев), цінності як умови здорового існування суспільства (К. Біндінг), охоронювані нормами права життєві інтереси (Ф. Ліст), правові блага (Г. Вельцель) тощо [2, с. 11]. Подальшого розвитку поняття об'єкта злочину набуло в роботах М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, Ф.Г. Бурчака, С.Б. Гавриша, В.П. Ємельянова, М.І. Ковальова, М.Й. Коржанського, В.М. Кудрявцева, А.В. Наумова, Б.С. Никифорова, М.І. Панова, А.О. Пінаєва, О.О. Піонтковського, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, А.Н. Трайніна, В.М. Трубникова, Є.В. Фесенка та інших авторів.

Проблемі родового об'єкта транспортних злочинів присвячено чимало наукових праць. При цьому висловлювалися різні точки зору. Зокрема, об'єктом транспортних злочинів визнавалася трудова дисципліна на транспорті, безпосередній порядок, установлений на транспорті, який забезпечує його безпеку, нормальна й безпечна робота автотранспорту та міського електротранспорту у сфері його руху [3, с. 107], основи господарської могутності держави [4, с. 7],

суспільна безпека [5, с. 9; 6, с. 34; 7, с. 7; 8, с. 28]. Таке розмаїття у визначенні родового об'єкта транспортних злочинів було певною мірою зумовлене тим, що у КК України 1960 р. [9] (як і КК інших союзних республік) законодавець розмістив злочини, що посягали на безпеку руху та експлуатації транспорту, у різних главах: гл. I «Злочини проти держави» та гл. X «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я». Крім того, КК 1960 р. не мав окремої глави, яка б містила склади транспортних злочинів. Все ж таки переважна більшість вчених вважають не тільки безпосереднім, але й родовим об'єктом усіх транспортних злочинів безпеку руху та експлуатації транспорту. Саме тому при прийнятті КК України 2001 р. законодавцем були враховані пропозиції вчених і до його складу ввійшов розділ XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», націлений на охорону безпечного функціонування всіх видів транспортних засобів.

Мета статті – визначення поняття об'єкта порушення чинних на транспорті правил.

Сьогодні існує кілька поглядів щодо поняття об'єкта злочину, домінуючим серед яких залишається визначення останнього як суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом від злочинних посягань [10, с. 22; 11, с. 107; 12, с. 56]. До інших визначень цього елемента складу злочину слід віднести: об'єкт злочину – правове благо як певна цінність [13, с. 64], соціальна оболонка [14, с. 127], сфери життєдіяльності [15, с. 67-77], охоронювані законом цінності [16, с. 9] та ін.

Проте більшість авторів, які обґрунтовують власні дефініції об'єкта злочину, повністю не відмовляються від можливості тією чи іншою мірою визнання останнім суспільних відносин. Так, О.М. Кривуля та В.М. Куц зазначають, що у злочинних діяннях окремих осіб відсутня небезпека для суспільних відносин, тому вони не є об'єктами злочину, але можуть виступати ними, якщо протиправні дії досягають такої критичної маси, яка дорівнює діяльності великих соціальних груп [17, с. 74-75]. Не виключає суспільні відносини з ланцюга цінностей, які становлять об'єкт злочину, В.В. Фесенко [16, с. 10]. Як сукупність суспільних відносин, що формуються як єдність та взаємодія особи і довкілля, визначає соціальну оболонку (об'єкт злочинного посягання) В.М. Трубников [14, с. 127].

Отже, противники визнання лише суспільних відносин об'єктом злочину повністю не заперечують можливості останнього. Тому ми залишаємося прихильниками так званої класичної теорії щодо цього питання, відповідно до якої об'єктом злочину є саме суспільні відносини.

Широкого поширення набула тричленна класифікація об'єктів злочину на загальний, родовий і безпосередній (так звана класифікація по вертикалі). Ряд злочинів мають не один, а кілька безпосередніх об'єктів. У теорії кримінального права досить поширеною є триступенева класифікація багатооб'єктних злочинів – «по горизонталі», сутність якої полягає у виділенні на рівні безпосереднього об'єкта основного, додаткового обов'язкового і факультативного безпосереднього об'єктів злочину [18, с. 81-84].

За найпоширенішою серед науковців точкою зору у складі суспільних відносин виділяються: носії (суб'єкти) відносин; предмет, з приводу якого існують відносини; суспільно значуща діяльність (соціальний зв'язок) як зміст відносин.

Суспільні відносини, що забезпечують безпеку руху та експлуатації транспорту, – це родовий об'єкт для всіх складів злочинів, передбачених у розділі XI КК України, у тому числі й для складу злочину, передбаченого ст. 291 КК.

Правильне визначення безпосереднього об'єкта злочину має суттєве значення для його кваліфікації. При цьому необхідно враховувати, що злочинні посягання фактично завжди спричиняють шкоду не одній, а одразу кільком групам суспільних відносин, а їх суспільна небезпечність не вичерпується лише погрозою родовому об'єкту, оскільки в соціальній життєдіяльності одна група відносин завжди взаємодіє з цілим рядом інших. Саме тому при встановленні безпосереднього об'єкта злочину слід визначати, яким суспільним відносинам у першу чергу завдається шкода від злочинного посягання.

Диспозиція ст. 291 КК України встановлює відповідальність за порушення чинних на транспорті правил, що забезпечують рух, а також правил, норм і стандартів виготовлення, переобладнання, ремонту транспортних засобів. Виходячи з буквального тлумачення диспозиції розглядуваної норми, зазначимо, що безпека руху транспорту виступає основним безпосереднім об'єктом першої форми діяння, передбаченого цією нормою, тобто порушення чинних на

транспорті правил, що забезпечують рух.

Оскільки ст. 291 КК України міститься у розділі КК, родовим об'єктом якого є безпека руху та експлуатації транспорту, виникає питання, чи виступає безпека експлуатації транспорту основним безпосереднім об'єктом цієї форми діяння. Тут можемо погодитися з Б.О. Куріновим, який поділяє правила технічної експлуатації транспорту на дві групи за ознакою їх зв'язку з безпекою руху: 1) правила, безпосередньо призначені забезпечувати безпеку руху; 2) правила, прямо не пов'язані із забезпеченням безпеки руху, а призначені цілям найбільш вигідного економічного використання транспортних засобів (наприклад, правила їх розвантаження) [19, с. 62]. Насамперед, нас цікавить перша з наведених груп, тобто ті правила експлуатації транспорту, що безпосередньо призначені забезпечувати рух. У цій частині безпека експлуатації транспорту включає в себе і безпеку руху транспорту.

Під безпекою руху транспорту, на наш погляд, слід розуміти таку діяльність учасників руху під час руху транспортних засобів чи підготовки транспортного засобу до нього або іншу участь у русі транспорту, яка унеможливило спричинення шкоди життю чи здоров'ю людини або майнової шкоди в результаті належного виконання чинних на транспорті правил.

Що стосується основного безпосереднього об'єкта другої форми діяння, передбаченого ст. 291 КК, тобто порушення правил, норм і стандартів виготовлення, переобладнання, ремонту транспортних засобів, то слід визначити, на які суспільні відносини у першу чергу здійснюється посягання при їх порушенні. Оскільки несправність транспортних засобів здатна призвести до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків як у процесі руху, так й у процесі експлуатації транспортних засобів, то основним безпосереднім об'єктом цієї форми діяння слід визнавати, залежно від обстановки вчинення злочину (рух або експлуатація транспортного засобу), відповідно або безпеку руху, або безпеку експлуатації транспорту.

Оскільки основним функціональним призначенням транспортних засобів є перевезення пасажирів та (або) вантажу, то під «безпекою експлуатації транспорту», на наш погляд, слід розуміти таке використання або забезпечення можливості використання іншими особами за призначенням додаткових функцій транспортних засобів (крім перевезення), яке унеможливило спричинення шкоди життю чи здоров'ю людини або майнової шкоди в результаті належного виконання чинних на транспорті правил, а також правил, норм і стандартів виготовлення, переобладнання, ремонту транспортних засобів.

На наш погляд, ст. 291 КК охороняє безпеку руху або експлуатації транспорту загально-го користування: залізничного, морського, річкового, автомобільного, авіаційного, міського електротранспорту, у тому числі метрополітену. Тому основним безпосереднім об'єктом цього злочину можуть виступати: 1) суспільні відносини, що забезпечують рух одного або кількох видів транспорту загального користування; 2) суспільні відносини, що забезпечують експлуатацію одного або кількох видів транспорту загального користування.

Визначення учасників суспільних відносин або (що одне й те ж саме) їх суб'єктного складу, а також соціальних функцій самих суб'єктів у цих відносинах дозволяє визначити саму сутність, а також обсяг (межі) тих суспільних відносин, які поставлені під охорону кримінального закону. Учасники суспільних відносин завжди є одночасно і носіями відповідних інтересів, які охороняються правом [20, с. 14].

Суспільні відносини, які охороняє ст. 291 КК, регулюються правилами на транспорті, що забезпечують рух, а також правилами, нормами і стандартами виготовлення, переобладнання, ремонту транспортних засобів. Правила, норми і стандарти у встановленому законом порядку приймають відповідні державні органи або в межах своєї компетенції підприємства, установи та організації, діяльність яких пов'язана з забезпеченням руху, виготовленням, переобладнанням, ремонтом транспортних засобів. Ці правила, норми і стандарти визначають права та обов'язки як самих органів, підприємств, установ та організацій в забезпеченні руху, виготовленні, переобладнанні, ремонті транспортних засобів, так і права та обов'язки окремих осіб, які повинні цих правил, норм і стандартів дотримуватись.

Спрямованість суспільних відносин щодо забезпечення безпеки руху або експлуатації транспорту на захист життя та здоров'я людини, власності дозволяє виділити в аналізованому складі злочину додаткові безпосередні об'єкти. Стаття 291 КК встановлює кримінальну відповідальність лише в разі спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків. До інших

тяжких наслідків належать заподіяння тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, велика майнова шкода. Настання будь-якого з них тягне відповідальність за аналізованою нормою. Проте ставити поряд різні за ступенем суспільної небезпеки наслідки, передбачаючи за їх спричинення одну й ту ж санкцію, на наш погляд, не відповідає принципу справедливості і значно зменшує можливість однакового застосування покарання у різних випадках спричинення однакових за ступенем суспільної небезпеки наслідків.

Отже, розглядувана норма має, окрім основного безпосереднього об'єкта – безпеки руху або експлуатації транспорту загального користування – три додаткові обов'язкові безпосередні об'єкти: життя особи, здоров'я особи, власність, які «захищені «оболонкою» відносин щодо запобігання небезпеки спричинення шкоди, а не самої шкоди» [21, с. 56]. Під життям особи ми розуміємо суспільні відносини, що забезпечують право людини на фізичне, психічне, духовне та соціальне існування, яке з'являється з моменту народження людини і припиняється з моменту її біологічної смерті; під здоров'ям – забезпечену законом можливість людини здійснювати повне збереження і розвиток біологічних, фізіологічних, психологічних функцій організму, оптимальну працездатність та соціальну активність з моменту народження і до біологічної смерті; під власністю – право людини на володіння, користування та розпоряджання своїм майном.

При вчиненні злочину, передбаченого ст. 291 КК України, можливі комбінації основного об'єкта та одного чи кількох додаткових обов'язкових безпосередніх об'єктів.

Таким чином, основним безпосереднім об'єктом порушення чинних на транспорті правил виступають суспільні відносини, що убезпечують рух або експлуатацію одного чи кількох видів транспорту загального користування: залізничного, морського, річкового, автомобільного, авіаційного, міського електротранспорту, у тому числі метрополітену. Цей злочин, окрім основного безпосереднього об'єкта, має три додаткові обов'язкові безпосередні об'єкти: життя особи, здоров'я особи, власність. Отже, при його вчиненні можливі комбінації основного об'єкта та одного чи кількох додаткових обов'язкових безпосередніх об'єктів.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. *Коржанський М.Й.* Об'єкт і предмет злочину : монографія. – Д., 2005.
3. *Мисливий В.А.* Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту : монографія. – Д., 2004.
4. *Корчева З.Г.* Уголовная ответственность за нарушение правил безопасности движения и эксплуатации железнодорожного транспорта : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 1963.
5. *Прусс В.М.* Уголовно-правовая охрана безопасности движения и эксплуатации водного транспорта (на материалах судебно-следственной и прокурорской практики Черноморско-Азовского бассейна) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1994.
6. *Коробеев А.И.* Транспортные правонарушения: квалификация и ответственность / А.И. Коробеев. – М., 1990.
7. *Эминов В.Е.* Борьба с авиационными происшествиями. Вопросы уголовной ответственности и предупреждения преступных нарушений правил безопасности полетов и эксплуатации воздушного транспорта / В.Е. Эминов. – М., 1980.
8. *Чучаев А.И.* Транспортные преступления: проблемы механизма, квалификация и наказания : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – М., 1990.
9. Кримінальний кодекс Української РСР // ВВР Української РСР. – 1961. – № 2. – Ст. 14.
10. *Коржанський М.* Цінність суспільних відносин / М. Коржанський, О. Коржанська // Право України. – 2006. – № 12. – С. 20-22.
11. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., 2005.
12. *Пинаев А.А.* Курс лекций по общей части уголовного права : в 2-х кн. – Х., 2001. – Кн. 1: О преступлениях.
13. *Гавриш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С.Б. Гавриш. – Х., 1994.
14. *Трубников В.М.* Проблемы совершенствования понятийного аппарата науки уголовного права // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2002. – № 2. – С. 118-128.
15. *Емельянов В.П.* Концептуальные аспекты исследования объекта преступления / В.П. Емельянов // Право и политика. – 2003. – № 2. – С. 67-77.
16. *Фесенко Є.В.* Об'єкт злочину під кутом зору теорії цінностей, а також опонентів цієї концепції / Є.В. Фесенко // Адвокат. – 2003. – № 6. – С. 9-12.

17. Кривуля О.М. Чи можуть бути суспільні відносини об'єктом злочину? / О.М. Кривуля, В.М. Куц // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1997. – № 2. – С. 74-76.
18. Савченко А.В. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Шанько. – К., 2005.
19. Куринов Б.А. Квалификация транспортных преступлений / Б.А. Куринов. – М., 1965.
20. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посіб. / В.Я. Тацій. – Х., 1994.
21. Борисов В.И. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения / В.И. Борисов, С.В. Гизимчук. – Х., 2001.

Надійшла до редакції 04.12.2012

ПУЗИРЬОВ М.С., кандидат юридичних наук
(Інститут кримінально-виконавчої служби)
ЛИСЕНКО М.І., здобувач
(Національний університет “Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого”)

УДК 343.81

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ ВИКОНАННЯ І ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В УМОВАХ ІЗОЛЯЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Розглянуто принцип гуманізму виконання і відбування покарання в умовах ізоляції засуджених. Сформульовано основні напрями реалізації принципу гуманізму в кримінально-виконавчому законодавстві стосовно засуджених до позбавлення волі на певний строк.

Ключові слова: принцип гуманізму, ізоляція засуджених, гуманне ставлення, позбавлення волі.

Рассмотрен принцип гуманизма исполнения и отбывания наказания в условиях изоляции осужденных. Сформулированы основные направления реализации принципа гуманизма в уголовно-исполнительном законодательстве в отношении осужденных к лишению свободы на определенный срок.

Ключевые слова: принцип гуманизма, изоляция осужденных, гуманное отношение, лишение свободы.

The article deals with the principle of humanism concerning persons sentenced to deprivation of liberty for a definite period. The main directions of the principle of humanism in the criminal-executive legislation in relation to persons sentenced to imprisonment for a definite period are formulated.

Keywords: principle of humanism, the isolation of convicts, humane treatment, deprivation of liberty.

Процес соціальної переорієнтації системи виконання покарань, який активно розпочався разом із виникненням незалежної України, зумовив необхідність більш глибокого дослідження принципів кримінально-виконавчого законодавства. Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку суспільства та держави одним із основоположних і загальноприйнятих принципів правотворення є принцип гуманізму. Відповідно до Великого тлумачного словника з української мови, гуманізм – це ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність [1, с. 266].

Гуманізм пояснюється природністю тих людських якостей, які його породжують і на які він спирається. Головна серед них – людяність, гуманність. Остання у свою чергу означає співчуття, турботу і увагу до іншої людини, прагнення до збереження і поліпшення середовища проживання людей, як і повагу, добре ставлення до всього живого. Гуманізм включає в себе не тільки ідеї, але й правила життя, є світоглядом, який пропонує особистості певні норми поведінки.

В Україні гуманізм знайшов своє втілення на конституційному рівні у низці норм Основного Закону, а саме набувши форму загальноправового принципу. Він проявляється у ст. 3 Конституції, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. Уперше у ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) сформульовано та законодавчо закріплено принципи кримінально-

